ПРАКТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ВПЛИВУ У РОБОТІ З МОЛОДДЮ З ПИТАНЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОВЕДІНКИ В СФЕРІ ПОВОДЖЕННІ З ВІДХОДАМИ

Потоцька С. О., *кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, голова Чернігівської обласної організації Українського товариства охорони природи, член Партнерської мережі «Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні (м. Чернігів)*
Нігородова С. А., *Національний координатор Програми малих грантів ПРООН-ГЕФ*
Дяченко М. О., *координатор Партнерської мережі «Освіта в інтересах сталого розвитку»*
Козак О. М., *кандидат біологічних наук, старший викладач кафедри екології Національного університету «Києво-Могилянська Академія»*
Журавель С. С., *аспірант Житомирського національного агроекологічного університету, викладач Житомирського агротехнічного коледжу*

Підтримка діяльності молодого покоління є одним із пріоритетних напрямків роботи Програми малих грантів ПРООН-ГЕФ, оскільки саме молодь є ефективним носієм виконання зобов'язань та консолідації зусиль з питань довкілля та сталого розвитку. Саме діяльність міжнародних організацій покликана виявити наявність глобальних екологічних проблем, оцінити можливість їх вирішення та сформувати необхідне ресурсне забезпечення. Ініціативи окремих країн є важливою складовою досягнення спільних цілей, але екологічні небезпеки мають глобальний характер і далеко виходять за географічні межі окремих країн. Вплив людини на навколишній світ завжди має відповідну реакцію, іноді віддалену в часі, але складну за наслідками. Ці проблеми є актуальними в зв'язку з погіршенням загального екологічного стану, глобальні екологічні проблеми несуть в собі і супутні негативні явища, такі як ріст захворюваності, локальні екологічні конфлікти тощо. На сьогоднішній день відбувається поєднання екологічних проблем з соціальними та економічними аспектами, а боротьба за існування може трансформуватися в протистояння – людини й природи, соціальних систем.

Підвищення рівня знань та свідомості щодо поводження з відходами потрібно починати з дошкільного та раннього шкільного віку. Надаючи дітям системні знання, ми виховуємо екологічно свідоме покоління, яке знає, як діяти задля збереження навколишнього середовища.

Важливим сучасним напрямком охорони довкілля в Україні є різноспрямована співпраця наукових установ, закладів освіти і громадських екологічних організацій для реалізації Стратегії Європейської економічної комісії ООН щодо освіти в інтересах сталого розвитку; створення платформи для обміну досвідом, інформацією, матеріалами в рамках Партнерської мережі «Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні», яка була створена за підтримки Програми малих грантів ПРООН/ГЕФ.

З 1 січня 2018 року Україна зобов'язалася сортувати все сміття за видами матеріалів, а також розділяти його на придатне для повторного використання, для захоронення та небезпечне. Основними проблемними моментами є відсутність інфраструктури та безвідповідальне ставлення громадян. Все більшого поширення набуває концепція «Zero Waste» (в перекладі з англійської – «Нуль відходів»). Заходи освітнього спрямування дають можливість учням дізнатися про альтернативні кроки у сортуванні та можливості використання вторинної сировини в повсякденному житті та господарській діяльності.

Слід відзначити, що Цілі сталого розвитку (ЦСР) мають тісний зв'язок з проблематикою відходів, зокрема сім із сімнадцяти цілей стосуються відходів (Цілі 2, 3, 6, 11, 12, 14, 15). Зокрема, питання подолання голоду, наше здоров'я і благополуччя, якість води та санітарія, збереження морських ресурсів та екосистем суходолу, сталий розвиток міст та спільнот, а також відповідальне споживання та виробництво залежить від поводження з відходами.

Окрему увагу заслуговує питання харчових відходів, які разом з харчовими втратами є глобальною проблемою: третина всіх вироблених у світі продуктів харчування або псується, або витрачається нераціонально, а це значить, що щорічно 1,3 мільярда тонн придатних до вживання продуктів не потрапляють до кінцевого споживача, тобто біля 100 кг на кожного з нас. Таке марнування продуктів харчування призводить до величезних економічних втрат у обсязі приблизно 1 трильйон доларів США, а псування продуктів харчування та їх відходи призводять до значних екологічних та соціальних проблем. Скорочення рівня втрати продуктів харчування є важливою глобальною проблемою, у вирішенні якої повинні брати участь усі без винятку. В промислово розвинених країнах зміни в поведінці споживачів можуть істотно скоротити кількість відходів продуктів харчування. Залучення дітей та підлітків є центральним аспектом боротьби з відходами, оскільки вони – наше майбутнє, а їх знання та вчинки будуть формувати майбутнє життя на планеті Земля. В цьому контексті особливу увагу заслуговує підготовлений за підтримки ПМГ ГЕФ пакет навчальних матеріалів щодо скорочення харчових відходів «Твори добро: раціонально споживай харчові продукти». За основу взято матеріали зі скорочення харчових відходів розроблені Продовольчою та сільськогосподарською Організацією Об'єднаних Націй (ФАО) в тісній співпраці з Міжнародною коаліцією з харчових відходів (МКХВ). Командою проекту ПМГ ГЕФ здійснено переклад та адаптацію даних матеріалів, які містять два уроки: 1. «Твори добро: раціонально споживай харчові продукти» та 2. «Годуй себе, а не бак для сміття: дев'ять простих порад для зменшення кількості харчових відходів». Передбачається, що вчитель на кожному уроці показує спочатку презентацію та обговорює її зі школярами, а потім учні вирішують різноманітні інтерактивні вправи, які містяться в брошурі: вікторини, кросворди, проекти тощо. З педагогічної точки зору обговорення причин і наслідків харчових втрат та харчових відходів із школярами зачіпає і посилює центральні освітні аспекти. Це спонукає дітей і підлітків замислитись про своє ставлення до довкілля та про власне важливе місце в соціальному, політичному та екологічному світі. Учні мають можливість оцінити свою роль в якості громадян планети Земля та агентів змін. Учні можуть грати роль розповсюджувачів інформації про скорочення харчових відходів та експертів у своїх родинах та в місцевих і шкільних громадах, що може підвищити рівень їх впев-

неності та самоповаги. Електронна версія даних матеріалів розміщені за посиланням: http://www.ecoosvita.org.ua/node/5

Всеукраїнський конкурс «Життя без сміття» (далі – Конкурс) став одним з нових сучасних інструментів популяризації та розвитку екологічно свідомої поведінки серед молоді, заходів з екологічної безпеки у питаннях поводження з відходами. Конкурс проводився з листопада 2018 року по квітень 2019 року Партнерською мережею «Освіта в інтересах сталого розвиту в Україні» за підтримки ПМГ ПРООН-ГЕФ. Запропонована ініціатива мала на меті започаткувати процес поширення знань та кращих світових практик щодо інформаційно-просвітницької роботи та впровадження практичного досвіду щодо поводження з відходами. Метою Конкурсу було формування екологічно відповідальної культури поведінки дітей та молоді, привернення уваги до проблем накопичення відходів та підвищення рівня обізнаності з питань поводження з відходами.

Конкурсні роботи розглядалися за такими номінаціями: «Побутові відходи – лихо для усіх»; «Кращі практики поводження з відходами»; «Друге життя від-ходів»; «Альтернатива одноразовим речам».

Враховуючи технічні особливості такого продукту як відео- роботи, для Конкурсу розроблено спеціальний сайт https://wasteno.org.ua, де учасники реєструвалися та розміщували свої конкурсні роботи. На цьому ж сайті відбувалося голосування, за підсумками якого обиралися переможці. На Конкурс подано більше 70 заявок з усієї України.

У Конкурсі брали участь громадяни України як індивідуальні учасники, так і молодіжні колективи (учнівська молодь 7-11 (12) класів загальноосвітніх навчальних закладів, а також студенти та студентки I–II курсів професійно-технічних та вищих навчальних закладів віком від 12 до 21 року). Серед умов Конкурсу були вимоги до робіт: написання українською мовою, не допускалися роботи, які пропагують насильство, расизм, відверту або приховану рекламу товарів чи послуг політичних партій; не авторські роботи та створені з порушенням законодавства України про інтелектуальну власність. Для участі у конкурсі приймалися відео роботи, які відповідають таким вимогам: формат відеоролика – вільний; тривалість ролика – до 5 хв.; обов'язкове використання власних фото- та відеоматеріалів; формат файлу – AVI або MP4.

В результаті інтернет-голосування було визначено переможців за такими номінаціями «Побутові відходи – лихо для усіх»: *1 місце – «Не несіть пластик на кладовища»* (Чалікян Арсен, Колотуша Микола, Падун Ярослав, Світлиця для дітей при згромадженні Сестер Святого Йосипа, м. Львів); *2 місце – «Екологічна культура школярів»* (Шевцов Андрій, Кам'янець-Подільський ліцей I-III ступенів «Славутинка» Хмельницької обласної ради); *3 місце – «Побутові відходи – лихо для усіх»* (Еременко Софія, Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів №3). В номінації «Кращі практики поводження з відходами»: *1 місце* – «Урбаністичне поводження зі сміттям» (Кравчук Максим, Ложкін Юрій, Сидоренко Богдан, Гончарук Валерій, Ліцей №227 імені М. М. Громова м. Київ); *2 місце – «Живи в стилі «Еко»* (Торжевська Марія, Маглич Олександр, Батюк Анна, Кліщенко Катерина, Чернігівський обласний педаго-гічний ліцей для обдарованої сільської молоді); *3 місце – «Кращі практики поводження з відходами»* (Гордіков Данило, Лопатюк Федір, Хамазенко Богдан, Київський НВК «Домінанта»). В номінації «Друге життя відходів» переможцями є: *1 місце*

– *«Друге життя відходів»* (Кадуріна Марія, Закаблук Єлизавета, Сумська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №27); *2 місце – «Друге життя відходів» (*Савинська Лілія, Захар'яш Вікторія, Гімназія №31 гуманітарно-естетичного профілю м. Чернігів); *3 місце – «Друге життя сміттю»* (Симоненко Лідія, Мельник Анастасія, Деркач Володимир, Чебан Владислав, Дерезуватський навчально-виховний комплекс Дніпропетровської області). За результатами конкурсу в номінації «Альтернатива одноразовим речам» перемогли: *1 місце – «Альтернативний шопінг» (*Мальцев Богдан, Бєлік Валерія, Кубрицька Марія, Ліцей 227 імені М. М. Громова м. Києва); *2 місце – «Еко-сумки – модна та сучасна альтернатива пластиковим пакетам» (*Рогова Тетяна, Ткаченко Тетяна, Свиридова Марина, Лозівський Будинок дитячої та юнацької творчості Харківської області); *3 місце – «Одноразові речі зовсім не одноразові»* (Алієва Ельза, Шаповал Родіон, Золотих Людмила, Томаківська загальноосвітня школа 1-3 ступенів №2 Дніпропетровської області).

Учасники фіналу Конкурсу нагороджувалися призами та Дипломами лауреатів Конкурсу, інформацію про його підсумки розміщено за посиланнями: https://wasteno.org.ua/page/peremozhci; http://www.ecoosvita.org.ua/novyna/konkurs-videorobit-zhyttya-bez-smittya-zaversheno-vitayemo-peremozhciv.

Учнівська молодь Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді – закладу нового типу, який позиціонує себе як Екошкола активно долучилася до Всеукраїнського конкурсу «Життя без сміття». Ліцеїсти у своїй відео-роботі «Життя в стилі Еко» показали своє життя у навчальному закладі та навели кращі приклади утилізації та переробки сміття у своєму навчальному закладі та повсякденному житті, показавши кращі практики поводження з відходами в інших країнах, зокрема Швеції.

Студенти Житомирського агротехнічного коледжу долучилися до Всеукраїнського конкурсу відео робіт «Життя без сміття». Сміття є однією з найбільших проблем нашого часу. Ще зовсім недавно людство не задумувалося над цією проблемою, бо майже все сміття можна було переробити, а зараз ситуація дещо змінилася, оскільки з'явилися нові види матеріалів які, не підлягають переробці.

З 2012 року Україна становить рекордну кількість сміття на душу населення. За роки Незалежності назбиралося понад 30 млрд тонн сміття. Існує понад 6148 звалищ та 32 984 несанкціонованих звалищ, їх площа дорівнює території Данії. На цій території могли б рости рослини, які б забезпечували нас киснем.

Однією з причин глобального потепління називають великі об'єми промислового та побутового сміття, які створюють парниковий ефект. Люди викидають тонни поліетиленових пакетів, різних упаковок, покришок та техніки, час розкладання яких оцінюється у декілька століть.

За даними Житомирської обласної молодіжної громадської організації «XXI покоління» 12% території України – це тисячі сміттєвих полігонів. Лише в Житомирській області нараховано 858 смітників, що займають більше 760 га території, яка могла б використовуватися в сільськогосподарському напрямку. В Житомирі сміттєзвалище наповнюється з 1957 року і складає більше 21 га та переповнено на 35%. Кількість сміття на полігоні щорічно збільшується на 50–100 тис. т відходів. На вивезення і захоронення сміття житомиряни кожного ро-

ку витрачають більше 12 млн грн. Це все негативно впливає на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища.

Серед сміття, яке не можна утилізувати разом із побутовими відходами є батарейки, люмінесцентні лампи, електроніка та побутова техніка – для них організовуються спеціальні пункти збору і вивозяться на спеціальну переробку. Що стосовно таких відходів як пластик, метал, папір, скло, то їх краще здати на утилізацію, щоб переробити на корисні речі.

Кожен раз викидаючи сміття на березі річки або озера, в лісі чи полі, задумайтесь над цими цифрами: для туалетного паперу потрібно всього 2–4 дні для розкладання; газетам 1-3 місяці; огризки та картонні коробки повністю розкладуться за 1–5 місяців, а для мотузки з бавовни, фотографій чи сірників потрібно від 3 до 14 місяців. Термін розкладання недопалків, пакетів з-під молока чи журналів становить 1–5 років, фарбоване дерево чи поліетиленовий пакет розкладатимуться 15 років, консервні банки і упаковки з пінопласту – 50 років, алюмінієві банки та батарейки потребують понад 200 років для розкладання, а звичайні підгузки і пластик – 400–450 років. Найдовше розкладається скло понад 1000 років.

Саме ця небезпечна ситуація змусила людей шукати альтернативу і займатися переробкою вже використаної сировини. З метою покращення екологічної ситуації в місті Житомирі місцева влада планує побудувати сміттєпереробний завод на 5 га землі. Також по всьому місту розташовані баки для роздільного збору відходів, зокрема металу, пластику, паперу, скла. І кожен свідомий житель нашого міста Житомира може самостійно сортувати сміття. Людство стало більш трепетно ставитися до навколишнього середовища, адже воно розуміє, що відповідь природи може бути жорстокою і неочікуваною.

Отже, є необхідність широкого й ефективного залучення представників громадянського суспільства, зокрема молоді, в практичну діяльність через призму заходів та інструментів, які розроблені та поширюються Партнерською мережею «Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні» спільно з національними та міжнародними партнерами.